

капіталу ; вдосконалення механізму управління ризиками через грамотне визначення цільових груп споживачів і побудову матриці їх потреб в просторово-часовому вимірюванні; узгодження цілей розвитку інвестиційно-кредитних установ із стратегічними цілями товаровиробників, що сприятиме забезпеченню фінансових потреб, пов'язаних з нарощуванням виробництва відповідно до попиту, і відповідно, зниженню процентних ставок через активізацію останніми підприємницької діяльності і отримання позичальниками вищого рівня надійності та довіри в кредиторів.

Конкуренція в банківському секторі повинна стосуватися також і державних банків; їх необхідно поставити в такі самі умови, в яких перебувають решта вітчизняних банків. Це стимулюватиме розвиток конкурентного середовища в банківській сфері, коли необхідність зниження вартості кредитних ресурсів, а отже, і вдосконалення структури капіталу, стане особливо відчутною.

1. Гриджук Д. Функції управління комерційним банком та шляхи їх розвитку // Вісник НБУ. – 1999. – №3. – С.43–45. 2. Указ Президента України “Про заходи щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні” від 12.07.2001 року № 512/2001. 3. Егорова Н.Е., Смулов А.М. Предприятия и банки: взаимодействие, экономический анализ, моделирование: Уч. практ.пособие. – М., 2002. 4. Атаносов В. НБУ ужесточит требования к структуре банковского капитала // Финансы компании. 21.10.2003.. 5. Добровольський О. Адекватність капіталу та його вплив на результати діяльності банку// Вісник НБУ. Червень, 2004. 6. Примостка Л. О. Банківський менеджмент. Хеджування фінансових ризиків: Навч. посібник. – К., 1998. 7. Роуз Питер С. Банковский менеджмент. – М., 1995.. 8. Синки Дж., мл. Управление финансами в коммерческих банках. – М, 1994. 9. Паньків О. Зачем банку рейтинг? // Ж.-л ” Корреспондент. 26 ноября 2002. – №35. 10. Шлапак О., Пушкарьов В., Карчева Г. Фінансовий стан, тенденції та проблеми функціонування і розвитку банків у 2002 році // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 3. – С. 2–10. 11. Закон України “Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати ” від 19 червня 2003 року, № 979- IV // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2003. – № 10. – С. 3–24. 12. Вісник НБУ, червень, 2004 р.– С. 21

УДК 658.8

Л.А. Мороз

Національний університет “Львівська політехніка”

МОДЕРНІЗАЦІЯ БІЗНЕС-ОСВІТИ В УКРАЇНІ І ОЦІНКА ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

© Мороз Л.А., 2005

Розглянуто проблеми і перспективи реформування вищої економічної освіти в Україні у напрямку входження до європейського освітянського простору, а також питання оцінки якості бізнес-освіти на різних рівнях: в системі державної акредитації, з позицій незалежної професійної експертизи і з боку бізнес-спільноти, яка висуває високі професійні вимоги до майбутніх фахівців з економіки і менеджменту.

Problems and prospects of higher economic education reformation in Ukraine in direction of entering the European education system as well as issue of business education quality assessment at different levels within the system of state accreditation on the part of independent professional examination and on the part of business community which demands high professional level from the future specialists in economy and management have been discussed.

Постановка проблеми. Сьогодні українська вища школа активно реформується, особливо це стосується економічної освіти. Реформування відбувається з орієнтацією на перспективу входження до європейського освітянського простору в рамках Болонського процесу, а також з урахуванням американського досвіду розбудови менеджмент-освіти і потреб вітчизняного бізнесу.

За останні роки вже накопичено певний досвід удосконалення діяльності вищих навчальних закладів під впливом вищезазначених тенденцій, однак цей процес є складним і неоднозначним, тому існує декілька аспектів цієї проблеми, які мають дискусійний характер і вимагають подальшого розгляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вищезазначена проблематика останнім часом активно висвітлюється у науковій літературі. Основні положення модернізації вітчизняної вищої освіти в контексті євроінтеграції України і приєднання до Болонського процесу розглянуто у інформаційних матеріалах Міністерства освіти і науки України [1].

Особливості реалізації принципів Болонської декларації при підготовці фахівців економічного профілю висвітлює проректор КНЕУ А. Колот [2]. Автором розглянуто основні положення цієї декларації, зокрема: введення двох циклів навчання (бакалавр, магістр); введення кредитно-модульної системи організації навчального процесу; контроль якості освіти; розширення мобільності студентів і викладачів; забезпечення працевлаштування випускників; забезпечення привабливості європейської системи освіти, яка за низкою показників відстає від американської системи освіти [2, с.21].

Аналізуючи кожне з цих положень, А.Колот торкається як позитивних їх сторін, так і наявних проблем. Наприклад, це стосується проблеми неповної відповідності структури підготовки фахівців з вищою освітою в Україні тим уніфікованим нормам, що діють у європейському співтоваристві, де не передбачено освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста, а бакалавр є фахівцем з повною вищою освітою [2, с.23]. Деякі аспекти досліджуваної проблеми, зокрема введення кредитно-модульної системи організації навчального процесу, А.Колотом розглянуто детально, іншим аспектам – зокрема контролю якості освіти – приділено значно менше уваги. Наголошуючи на дискусійному характері методів трансформації вітчизняної вищої освіти, автор цієї ґрунтовної публікації запрошує до широкого і творчого обговорення проблеми для знаходження оптимальних шляхів входження у європейський освітній простір.

Перспективи використання новітніх навчальних ресурсів як передумови реалізації вимог Болонського процесу розглядають у своїй статті проректор КНТЕУ Н.Ушакова та завідувач кафедри фінансів С. Булгакова [3]. Створена у цьому університеті автоматизована система навчання спрямована на забезпечення інтерактивної взаємодії студента з навчальними матеріалами і може бути використана у дистанційній системі навчання. Треба зазначити, що впровадження повноцінної дистанційної системи навчання, що відповідає світовим вимогам, є доволі складним і має бути предметом окремого дослідження.

Різні аспекти проблеми удосконалення вищої освіти в Україні розглянуто також в наукових працях Т. Фінікова [4], О. Романовського і Ю. Романовської [5], А.Амбросова і О. Сердюка [6] та інших. Цій проблематиці присвячено і деякі роботи автора цієї публікації, зокрема [7]. Однак інтеграційні процеси викликають необхідність детальнішого розгляду окремих положень системи модернізації бізнес-освіти.

Формулювання цілей статті. Розглянути проблемні аспекти реформування української вищої освіти, окреслити шляхи гармонійного її поєднання із закордонними стандартами на основі використання трирівневої системи оцінки якості підготовки фахівців; визначити найважливіші риси успішного підприємця і принципи їх цілеспрямованого і послідовного формування у майбутніх фахівців через удосконалення і активізацію навчального процесу.

Виклад основного матеріалу. Однією з головних цілей реформування вітчизняної вищої школи є забезпечення високої якості навчального процесу, яка має відповідати стандартам транснаціональної освіти. Оцінюють якість незалежні міжнародні акредитаційні організації. В світовій практиці використовується декілька незалежних систем оцінки якості освіти. Найвідомішими з них є AACSB (The Association to Advance Collegiate Schools of Business – Американська асоціація колегіальних бізнес-шкіл) та EQUIS (European Quality Improvement System – Європейська система оцінки і покращання якості).

Стандарти акредитації AACSB вперше були створені ще у 1919 році. Сучасна система самооцінки і акредитації AACSB [8] широко використовується у світовій практиці з 1997 року, коли до статуту цієї асоціації було внесено зміни, які дають змогу виконувати незалежну експертизу і акредитацію не лише американських бізнес-шкіл, але й університетів інших країн за їхнім бажанням для підтвердження високого міжнародного статусу зацікавленого ВНЗ. З того самого 1997 року Європейська фундація з менеджмент-освіти (EFMD), яка об'єднує національні асоціації з акредитації закладів менеджмент-освіти, запровадила Європейську систему оцінки і покращання якості (EQUIS), критерії якої відповідають міжнародним вимогам. Акредитаційний процес починається із самооцінки навчального закладу, після чого міжнародна команда аудиторів, що відвідує навчальний заклад, здійснює експертну оцінку. Процес спланований так, щоб було не лише прийняте позитивне чи негативне рішення щодо акредитації, а забезпечено отримання бізнес-школами переваг міжнародного стратегічного аудиту (у формі висновків і рекомендацій) [9, с.3].

Варто відзначити високий рівень акредитаційних вимог до якості освіти за системами AACSB і EQUIS, а також недостатню їхню гнучкість щодо врахування специфіки систем вищої освіти певних регіонів. Тому не випадково, що на сьогодні жоден з центрально- і східноєвропейських університетів не акредитовано AACSB і лише один університет у країнах Центральної та Східної Європи – Академія підприємництва і менеджменту ім. Леона Козьмінського (м. Варшава) – отримала акредитацію EQUIS, приєднавшись до престижної групи з 21 найкращої бізнес-школи Європи. Єдиний український ВНЗ, який успішно зробив перший крок у цьому напрямку – Міжнародний інститут менеджменту (МІМ-Київ), який пройшов стратегічний аудит відповідно до вимог EFMD (EQUIS) [10, с.7].

У 1998 році почала діяти міжнародна система акредитації Асоціації розвитку менеджменту країн Центральної та Східної Європи (CEEMAN) [11]. Багато в чому спираючись на стандарти і методичні підходи AACSB і EQUIS, ця система враховує об'єктивні особливості ситуації в посткомуністичних країнах і характеризується менш формальним підходом при експертизі кожного акредитованого навчального закладу. Станом на 2003 рік акредитацію CEEMAN одержали п'ять інститутів Центральної та Східної Європи: ІМІСП (Санкт-Петербург, Росія), ІЕДС (Блед, Словенія), RICEVA (Рига, Латвія), LKAEM (Варшава, Польща) і EBS (Таллінн, Естонія). Ще декілька навчальних закладів перебувають на різних стадіях акредитації [12, с.15–17].

Водночас слід зазначити, що кількість акредитованих інститутів ще надто мала, а більшість навчальних закладів країн ЦЄС поки що далекі від стандартів AACSB, EQUIS і CEEMAN і чітко це усвідомлюють. Деякі з них взагалі не вважають, що міжнародна акредитація є необхідною, оскільки не збираються найближчим часом інтернаціоналізувати свою діяльність, а на внутрішньому ринку і без того почувають себе доволі комфортно. Однак об'єктивно така ситуація не може тривати довго, особливо в умовах визначених стислих термінів приєднання України до Болонського процесу.

Велику роль у посиленні цієї тенденції може відіграти створення національної недержавної системи акредитації. На думку фахівців [10, с.2-4], сьогодні в Україні існують істотні розходження між негнучкістю професійних кваліфікацій, які встановлює держава, і потребами окремих осіб, галузей і економіки країни загалом. Тому назріла необхідність оцінки якості роботи ВНЗ не лише державою, а й професійним співтовариством. В усіх широковизначених міжнародних системах акредитації – AACSB, EQUIS, CEEMAN – цілі розвитку освіти встановлюються професійними співтовариствами за поточними і перспективними потребами бізнесу.

Державна акредитація гарантує необхідний освітній мінімум, захищає суспільство від некваліфікованих і випадкових навчальних закладів. Поряд з багатьма позитивними характеристиками державної системи акредитації вузівська громадськість постійно наголошує на її слабких сторонах, відзначає невідповідність акредитаційних вимог практиці діяльності освітнього закладу, односторонній характер такої оцінки, лише часткову відповідність використовуваних критеріїв вимогам міжнародної практики.

Водночас громадська акредитація має бути спрямована на виявлення можливого максимуму освітнього потенціалу ВНЗ, що гарантує інвесторам і споживачам вищий рівень освіти, ніж обіцяє держава. Така громадська акредитація повинна проводитись на добровільній основі і мати на

меті підтвердження високого статусу ВНЗ в очах громадськості. Як правило, рейтинг вищого навчального закладу у світовій практиці визначається на підставі шести основних параметрів: репутація в суспільстві, результати вступного конкурсу, науковий потенціал професорсько-викладацького складу, фінансові ресурси закладу, задоволеність студентів якістю й організацією навчального процесу, задоволеність роботодавців якістю підготовки фахівців [6, с.28].

Для сприяння удосконаленню освітнього процесу і впровадженню незалежної громадської акредитації ВНЗ за підтримки CEUME було створено Асоціацію розвитку менеджменту і бізнес-освіти в Україні (УАРМБО), яку очолила перший проректор Київського національного торговельно-економічного університету професор Н.Ушакова.

На думку керівництва Асоціації, основні перешкоди, які належить подолати українським ВНЗ в ході реформування вищої освіти, пов'язані, по-перше, з такими загальними проблемами освітянського співтовариства, як низький рівень ресурсного забезпечення навчального процесу і недосконалість системи діагностики якості знань, а також невідповідність переважної більшості українських ВНЗ вимогам інтернаціоналізації навчального процесу, прийнятим у міжнародній практиці акредитації. Слід також зауважити, що реформування системи вищої освіти повинно відбуватись з обов'язковим урахуванням вимог до підготовки майбутніх фахівців з боку вітчизняної бізнес-спільноти.

Вищезазначене підкреслює правомірність представлення Н.Ушаковою і В. Заболотним трирівневої системи оцінювання і визнання якості вищої освіти [10, с.5], зображеної у модифікованому вигляді на рис.1.

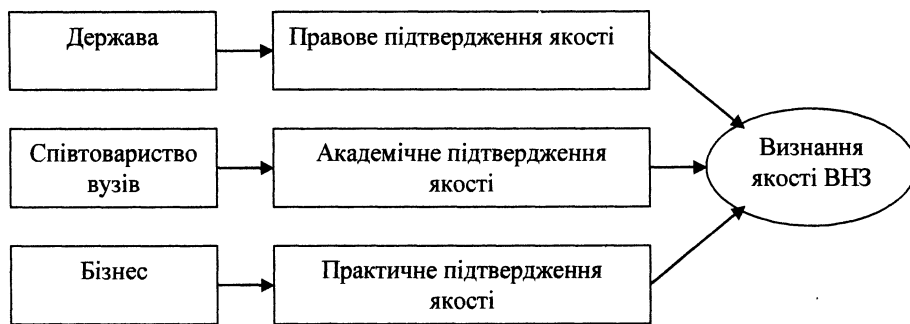

Рис. 1. Комплексна система оцінювання і визнання якості ВНЗ

Блок проблем, пов'язаних із недостатніми зв'язками ВНЗ з українським бізнесом, слід виділити окремо, оскільки саме на потреби бізнес-спільноти значною мірою має бути орієнтована підготовки фахівців з економіки і менеджменту. Посилення зв'язків з бізнесом повинно відбуватись у двох напрямках (рис. 2).

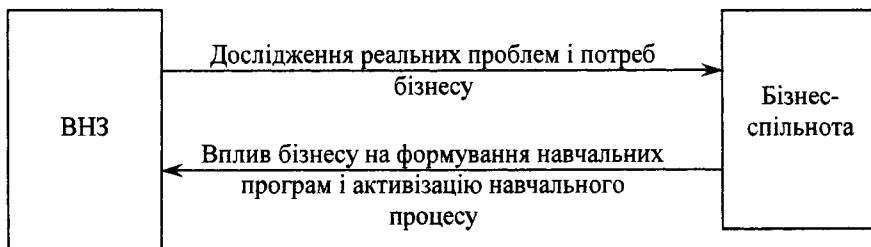

Рис. 2. Розвиток двосторонніх зв'язків між освітою і бізнесом

Дослідженню реальних потреб і проблем бізнесу в сучасних умовах заважають, передусім, відсутність у вищих навчальних закладах коштів на ґрунтовні маркетингові дослідження, а також брак часу у викладачів через високий рівень їх аудиторного навантаження. Для порівняння можна відзначити, що цей показник у польських вузах є у 2–3 рази нижчим від українських. На виконання

таких досліджень вищим навчальним закладам Польщі з державного бюджету виділяються відповідні кошти. Вагомим чинником, що гальмує цей процес, є закритість більшості вітчизняних підприємств та організацій, їх небажання надавати студентам потрібну інформацію, яка могла би бути ефективно ними використана в процесі курсового і дипломного проектування для розроблення конкретних рекомендацій щодо удосконалення виробничо-господарської і ринкової діяльності підприємств.

Зворотний зв'язок між бізнесом і ВНЗ гальмується небажанням і невмінням значної частини останніх реагувати на вимоги бізнес-спільноти, які стосуються, зокрема, формування нових якостей фахівця, основні з яких наведено на рис. 3. Різні аспекти цієї проблеми розглядають у [5, 13]. Одним з найважливіших завдань, що ставляться перед ВНЗ, дуже точно сформульованим Т. Фініковим, є необхідність "здійснити перехід від системи підготовки фахівців, орієнтованої на накопичення знань, до системи, яка має на меті навчити їх застосуванню" [4, с.170].

Рис. 3. Найважливіші якості успішного підприємця

Формування більшості вказаних якостей значною мірою повинно відбуватись у стінах ВНЗ під впливом великої кількості факторів. До найважливіших з них треба зарахувати активізацію навчального процесу і зміну традиційних ролей викладача і студента, зокрема зменшення між ними владної дистанції.

П. Шеремета і Г.Каніщенко у [14] вказують, що Україна належить до країн з великою владною дистанцією (рис.4) і аналізують це питання з різних позицій. Стосовно досліджуваної проблеми слід відзначити, що у країнах з великою владною дистанцією прийнята переважно класична система навчання [13, с.20–21; 14, с.12–13]. Викладач почуває себе в аудиторії оратором, керівником, часто єдиним джерелом інформації. Студенти говорять лише тоді, коли їм надається слово. Викладач прагне, щоб студент думав так, як думає він. Дискутувати з ним, суперечити йому не прийнято, в аудиторії найчастіше відбувається монолог. Серед переважних якостей викладача домінують строгість, чіткість, воля, повчальність.

У країнах з малою владною дистанцією переважає посткласична система навчання, у якій зникає жорстке закріплення викладача і студента за своїми ролями. Викладачі виступають передусім не як оратори, а як комунікатори, що вибудовують в аудиторії інформаційну взаємодію. Вони заохочують ініціативність студентів, пошук ними власних шляхів до знань. Студенти задають багато запитань, можуть дозволити собі в чомусь не погодитись з викладачем. В аудиторіях часто відбувається діалог між викладачем і студентами.

Безперечно, ця коротка характеристика класичної і посткласичної систем освіти є дещо спрощеною, а риси реального навчального процесу є багатобарвними і неоднозначними. Однак аналіз наукової літератури з досліджуваної проблематики, вивчення практики організації навчального процесу у провідних університетах Польщі під час стажування, а також власний досвід

викладацької роботи автора дають змогу стверджувати, що використання традиційної для більшості українських ВНЗ системи навчання далеко не повною мірою відповідає як вимогам Болонської декларації і світовим системам діагностики якості навчального процесу, так і вимогам бізнесу.

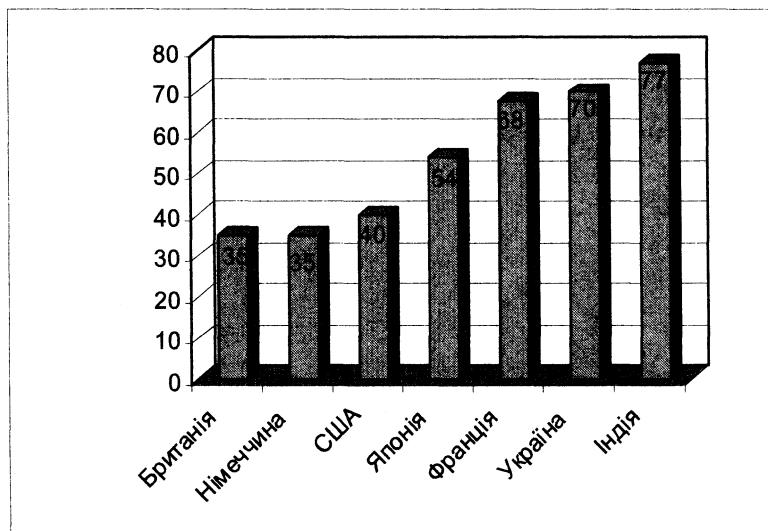

Рис. 4. Індекс владної дистанції [14, с.11]

Одним з найважливіших завдань, що ставляться бізнес-спільнотою перед навчальними закладами, є формування у майбутніх фахівців вмій і навичок прийняття нестандартних управлінських рішень в умовах мінливого ринкового середовища, розвиток їх творчих здібностей.

Пріоритетним шляхом вирішення цієї проблеми ми вважаємо активізацію навчального процесу, широке використання у ньому ситуаційних вправ, ділових ігор, творчої роботи у малих групах, розробки групових проектів тощо, маючи на меті навчити студентів шукати і знаходити нестандартні рішення на прикладах реально існуючих підприємств.

Треба зауважити, що використання вищезазначених методів навчання в жодному разі не означає зниження важливості використання у навчальному процесі лекцій, звичайно, за умови високого рівня кваліфікації викладача. У минуле повинно відійти нудне конспектування матеріалу, а не сама форма навчання. Лекція може і повинна нести потужний активний заряд, містити багато прикладів, передбачати діалог з аудиторією. Тільки поєднання різних форм і методів навчання може дати потужний синергійний ефект.

Висновки. Реформування вітчизняної вищої освіти, яке відбувається упродовж останніх років, особливо актуалізується сьогодні через прагнення України приєднатись до Болонського процесу, підготовку до незалежної експертизи для визнання вищих навчальних закладів професійним співтовариством, а також бізнес-спільнотою. Серед найважливіших проблем сьогодення – активізація навчального процесу, оптимальне поєднання класичних і сучасних методів навчання.

1. Степко М.Ф. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес. Інформаційні матеріали Міністерства освіти і науки України // *Освіта України*. – 2004. – №64-65. – С. 12–17.
2. Колот А. Реалізація основних принципів Болонської декларації при підготовці фахівців економічного профілю // *Вища школа*. – 2004. – № 2-3. – С. 20–33.
3. Ушакова Н., Булгакова С. Новітні навчальні ресурси – передумова реалізації вимог Болонського процесу // *Освіта України*. – 2004. – №91. – С. 8.
4. Фініков Т. Сучасна вища школа: світові тенденції і Україна. – К., 2002.
5. Романовський О., Романовська Ю. Феномен підприємництва і роль вищої школи в підготовці підприємців // *Вища школа*. – 2002. – №1. – С. 49-59.
6. Амбросов А., Сердюк О. Громадська оцінка якості бізнес-освіти // *Синергія*. – 2003. – №3. – С.25–29.
7. Мороз Л. Менеджмент-освіта на шляху вдосконалення // *Розбудова менеджмент-освіти в Україні*. – К., 2001. – С. 22–25.
8. Стандарти Міжнародної асоціації з менеджмент-освіти (AACSB) щодо акредитації бізнес-

шкіл. Посібник для самооцінки та експертної оцінки. – К., 2003. 9. Система оцінки і покращання якості (EQUIS). Посібник для самооцінки. – Європейська фундація з менеджмент-освіти (EFMD). – К., 2002. 10. Заболотний В., Ушакова Н. Якість роботи вузу можна оцінити // Синергія. – 2003. – №1. – С. 2–7. 11. Акредитація SEEMAN. Вказівки щодо політики і процедур акредитації. – К., 2003. 12. Колчанов В. Міжнародна акредитація SEEMAN: користь, помножена на престиж // Синергія. – 2003. – №1. – С. 14–17. 13. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / Упор. О. Сидоренко, В. Чуба. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. 14. Шеремета П., Канищенко Г. Кейс-метод: з досвіду викладання в українській бізнес-школі / За ред. О.І. Сидоренка – К., 1999.

УДК 658.1:658.51

О.М. Олефіренко

Сумський державний університет, м. Суми

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПОРТФЕЛЕМ НАУКОВО-ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ РИНКУ

© Олефіренко О.М., 2005

Розкрито актуальні проблеми та принципи формування організаційно-економічного механізму управління портфелем замовлень (ОЕМУПЗ) вітчизняних науково-виробничих підприємств, що працюють в умовах ринку.

In this article discloses actual problems and foundations of economical-organizational mechanism of stock of orders management process forming at local scientifically-production enterprises (EOMSOMP) that works on market conditions.

Постановка проблеми. Розширення господарської самостійності науково-виробничих підприємств України, зумовлене переходом до ринкових умов господарювання, та надання їм можливості вільно вибирати організаційні форми і структури управління, дають змогу керівникам об'єктів господарювання почати пошук найекономічніших та розвинених структур, гнучких процесів і методів управління. У цих умовах самостійним об'єктом дослідження та аналізу стає діяльність з управління саме портфелем замовлень підприємства в усіх її проявах, включаючи розробку принципів формування і структур організаційно-економічного механізму управління, функцій, процесів управління та основних елементів системи управління бізнес-портфелем підприємства взагалі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над окресленими проблемами працювали і працюють багато як українських, так і закордонних вчених: С.А. Воеводін, В.П. Москаленко, Є.Г. Юдін, Л.Г. Мельник, С.М. Ілляшенко, М.М. Скворцов, Ф. Котлер, Д. Діксон та інші. Однак зусилля науковців щодо виділення принципів і побудови організаційних структур управління, спрямовані здебільшого на задоволення потреб підприємств серійного, масового виробництва товарів та послуг, механізм роботи яких є не зовсім придатним до умов наукового виробництва.

Формулювання цілей статті. Основними цілями наукового дослідження є вивчення процесів стратегічного управління і управління бізнес-портфелем науково-виробничого підприємства як невід'ємної складової стратегічного управління та аналіз особливостей діяльності в науковому виробництві для формування організаційно-економічного механізму управління портфелем замовлень науково-виробничого підприємства (ОЕМУПЗНВП) і виділення принципів, які мають бути враховані при його побудові.